

שיעור יא: עד אחד באיסורים

דף ב ע"ב

תוכן:

- א. קשיים בהבנת השאלה "ליבעי תרי מידי דהוי וכו"
- ב. קשיים בהבנת תשובת הגמרא: ע"א נאמן באיסורים
- ג. קשיים בדחייה "אימור דאמרינן... אבל הכא דאיתחזק איסורא..."
- ד. קשיים בדחייה "הוי דבר שבערווה ואדשב"ע פחות משניים"
- ה. קושי בהתייחסות הגמרא דווקא לר"מ דחייש למיעוטא
- ו. המקור לנאמנות עד אחד באיסורים
- ז. גדר נאמנות עד אחד באיסורים
- ח. חילוק תוספות בין להתיר לבין לאסור
- ט. מדוע קיים הבדל בין הנושאים השונים עליהם מעיד
- י. ביאור תירוץ הגמרא לפי"ז

מקורות לשיעור:

דף ב ע"ב רש"י ד"ה "מיד", "עד אחד", "ואין דבר ערוה"
תוספות בד"ה "ליבעי תרי", "מידי דהוה", "עד אחד" (הראשון)
רש"י ביבמות בדף פח ע"א בד"ה "ואמר"
רש"י בחולין דף י ע"ב בד"ה "עד אחד"
רמב"ם בהלכות עדות פ"ה ה"ב
תוספות בקידושין דף סה ע"ב ד"ה "נטמאו"
שו"ע יו"ד סימן קכז ס"ג ובש"ך ס"ק כג
תוספות ביבמות בדף פח בד"ה "מיד"
רמב"ם בהלכות עדות פרק יא הלכה ח
ש"ש בשמעתתא ו פ"ג ביחס לתשובת מיימוני

א. קשיים בהבנת השאלה "ליבעי תרי מידי דהוי וכו"

סוגייתנו גדולה היא ורבת עניינים, השיעורים עליה יחולקו לשלושה עניינים מרכזיים: 'עד אחד נאמן באיסורים' 'איתחזק איסורא ו'בידו' ו'אין דבר שבערווה פחות משניים', יש והעניינים נוגעים ונושקים זה לזה ולא מן הנמנע ש"יתגב" מנושא אחד למשנהו. נפתח בהצגת הקשיים המרכזיים בלימוד פשט הסוגיה, כשחלקם יתיישבו בע"ה בשיעור זה וחלקם רק בשיעורים הבאים שעל אף חלוקתם לשלושה, ביסודם הם שיעור אחד.

1. האם שאלת הגמרא קשה רק להו"א

תוספות בד"ה "ליבעי תרי" מעיר על שאלת הגמרא ש"אכתי לא ידע הא דפרישית דלא הוי טעמא אלא משום לעז, עד לבסוף".

מבואר בתוספות שרק אם אנו מסתפקים באמת על כשרות הגט, אם נכתב לשמה, אנו מצריכים עדות גמורה כדי לפשוט את הספק, אולם אם אנו מחשיבים את הגט לכשר אלא שאנו צריכים לסלק את הלעז שהבעל עלול להוציא, אנו לא מצריכים שני עדים אלא די בע"א, מדוע?

ניתן להבין זאת בשני אופנים:

ניתן לומר שהתוצאה אותה אנו מבקשים שהיא סילוק הלעז, דורשת בירור פחות מאשר בירור הנדרש כאשר יש צורך אמיתי בבירור, וכדי לסלק לעז איננו צריכים עדות גמורה של כה"ת, אלא די בזה שעד אחד אומר שלא כדברי הבעל.

אולם אפשר לומר אחרת: אם יתעורר לעז ואנו נבוא לסלקו, באמת נצריך עדות גמורה, שלא כהסבר הקודם, אולם כאשר התברר עפ"י ע"א שהגט כשר, עדותו גורמת לכך שלא מתעורר בכלל לעז, חוששים ללעז רק על גט שלא הוחזק לנו ככשר, אולם ע"א גרם לנו להחזיק את הגט בכשרות, דלשם כך ל"צ נאמנות של עדות.

והנה לכאורה דברי תוספות קשים מאד, שהרי לאחר שהגמרא אומרת בסיום הסוגיה "סתם ספרי דדייני גמירי" ויש רק חשש מדרבנן משום לעז (אליבא דתוספות) עדיין צריכה הגמרא לומר ש"משום עיגונא אקילור" ולא די לה במה שהסיקה שהכל רק מטעם חשש

לעז, א"כ מבואר בגמרא שהעובדה שהחשש הוא רק ללעז אין בה עדיין לבאר מדוע ע"א יועיל, ולכאורה זה היפך דברי תוספות!

2. מידי דהוי אכל עדויות שבתורה - רש"י תמוה

הגמרא לא שאלה סתם "ליבעי תרי" אלא הוסיפה "מידי דהוי אכל עדויות שבתורה". רש"י מוסיף: "קושיא הוא", אם כתב זאת שלא נטעה לחשוב שזה תירוק, תמוה מאד, מה בא רש"י לומר, כיצד ניתן להבין שזה תירוק?

3. גירסת "עדויות"

תוספות בד"ה "מידי" מביאים שישנן שתי גירסאות בשאלת הגמרא. ישנה גירסה: "מידי דהוי אכל עדויות שבתורה", כשהכוונה היא לעדות דיני ממונות ונפשות שבהם יש צורך בשני עדים. לגירסה זו הגמרא עדיין לא שואלת, בשלב זה, מצד ההלכה של 'אין דבר שבערווה פחות משניים', ויש, א"כ, שני שלבים בגמרא: שלב א: "ליבעי תרי" כמו עדות ממונות ונפשות ושלב ב: 'אין דבר שבערווה פחות משניים', וא"כ כעת הגמרא מבינה שזה כמו כל עדויות ואין חילוק בעדויות. ויש לעיין, מניין היה ברור למקשן שגם בנושא של גירושין יש צורך בשני עדים? ע"כ בגלל הגז"ש "דבר" "דבר" מממון, א"כ קשה, מדוע הגמרא לא שואלת ישירות מצד "אין דבר שבערווה פחות משניים"?

4. גירסת "ערויות"

והנה לפי הגירסה "מידי דהוי אכל ערויות", הרי שכבר בשלב הזה ידעה הגמרא ש"אין דבר שבערווה פחות משניים" ושאלה מצד כלל זה. ויש לשאול על גירסה זו, מהו שינוי הלשון בין ההו"א שבה נקטה הגמרא בלשון "כל ערויות" לבין לשון הגמרא בשלב הבא שקראה לזה 'אין דבר שבערווה פחות משניים'?

ב. קשיים בהבנת תשובת הגמרא: ע"א נאמן באיסורים

1. פשט הגמרא תמוה

תשובת הגמרא תמוהה ביותר, מה שייך להביא כאן את ההלכה ש"ע"א נאמן באיסורים" כאשר שאלת הגמרא לעיל לגירסה "עריות" הייתה ש"אין דבר שבערוה פחות משניים", והרי העדות הדרושה לענייני ערוה שונה קטגורית מעדות הדרושה לענייני איסורים? כמו"כ, גם אם נגרוס "עדויות" השאלה קשה, שהרי כמו ששאלנו לעיל, חייבת הגמרא לדעת שאין דבר שבערוה פחות משניים ולומדים 'דבר' 'דבר' מממון, דאל"כ, זה שבעינן שני עדים בממונות אינו מלמד שגם באיסורים נצריך זאת. לכאורה היה נראה שזו שאלת תוספות, אולם לא היא.

2. שאלת תוספות קשה אף היא

תוספות כאן בד"ה "מיד" אכן הקשה על תשובת הגמרא הזו: "מאי משני עד אחד נאמן באיסורין, מה לו להזכיר איסורין והא ערוה נמי איסור הוא, והכי הול"ל לא דמי לשאר עריות והוה ליה ליתן טעם". אולם שאלתם שונה משאלתנו, שאלתם היא שבעצם כל ערוה היא איסור, ואילו אנו שואלים לכאורה שאלה חזקה יותר, שהתשובה בכלל לא מתחילה, ולא מה שונה ערוה מכל איסורים ויל"ע למה תוספות לא הקשו כך. כמו"כ, תוספות שואלים רק לגירסה "עריות", אולם לגירסה "עדויות" הונח להם, ויל"ע מדוע, הרי לכאורה קשה גם לאותה גירסה כפי שהערנו.

3. תשובת תוספות ג"כ צריכה ביאור

תוספות מתרצים את שאלתם ואומרים: "ומיהו י"ל דה"ק עד אחד נאמן באיסורין להתיר והא דבעי תרי הני מילי לאסור דחד לאו כל כמיניה". לשון תוספות מורה שיותר קשה לאסור, "לאו כל כמיניה", אין בכוחו, ומה הפשט בהם וכי זו שאלה של כוחות, לכאורה או שיש נאמנות או שאין, האם יש מקור שנאמן או אין?

כמו"כ יש להבין מה הסברא לחלק בין לאסור ובין להתיר? אם יש לו נאמנות להעיד על נושא האיסורים מהיכי תיתי לומר שאין כוח הנאמנות יפה לאסור?

עוד צריך להבין, כיצד כל העניין שכתוב בתוספות נכנס בלשון הגמרא "עד אחד נאמן באיסורים"?

4. ע"א נאמן באיסורים - מקור לכך

רש"י ד"ה "ומשני" אומר "שהרי האמינה תורה כל אחד ואחד מישראל על הפרשת תרומה ועל השחיטה ועל ניקור הגיד והחלב".

ויל"ע, דרש"י לא ביאר לנו היכן ראינו זאת בתורה שאכן היא האמינה.

רש"י בד"ה "עד" מציין את הדוגמא לכך שע"א נאמן באיסורים והיא בנאמנות כ"א על השחיטה ועל הפרשת תרומה וניקור, והקשו עליו תוספות בד"ה "עד אחד" שלא היה לו להזכיר הפרשת תרומה ושחיטה "דהתם בידו לתקנן" ולכן נאמן אף כשאיחזק איסורא, ובאמת יל"ע כיצד רש"י לומד מהם נאמנות של ע"א באיסורים?

השאלה מתחזקת יותר, שהרי רש"י עצמו אומר לקמן על הדחייה שע"א לא נאמן באיסורים כאשר איתחזק איסורא דאין להקשות מכך שנאמן על טבל ושחיטה מפני ששם בידו לתקנן לכן אין ללמוד מהם שנאמן גם כשאיחזק איסורא, וקשה, א"כ איך רש"י אמר לעיל שלומדים ע"א משחיטה הרי שם זה 'איתחזק' ו'בידו'?

עוד קשה, על תוספות עצמם, דתוספות הקשו על רש"י שלא ניתן ללמוד נאמנות ע"א באיסורים ממקרה שזה 'בידו' והנה הם עצמם מביאים את נדה כמקור ואומרים שהטבילה בידה, אז כיצד למדו מנדה?

ג. קשיים בדחייה "... אבל הכא דאיתחזק איסורא..."

1. מדוע העדות אצלנו היא נגד 'איתחזק'

יש לעיין, הרי העד לא בא לומר שהאשה מותרת שאז באמת עדותו היא נגד חזקתה כאשת איש, אלא רק להעיד שהגט כשר, ורק אח"כ אנו משתמשים עם הגט להתירה, וא"כ אינו מעיד נגד חזקת א"א. כך שואל ה'תורת גיטין' ומוסיף ותמה וכי גם בע"א שמעיד על מקווה שיש בו ארבעים סאה ויטבול בו טמא לא נאמין לו, כי יוצא לפי"ז שמעיד נגד חזקת הטמא?

שאלת התנ"ג שני חלקים לה: מכיוון שגם לאחר שהעיד על כשרות הגט היא אשת-אישה הרי שעדותו אינה נגד חזקה. וכן, מדוע מקווה שונה מכאן ולמה שם בפשטות אינה עדות נגד חזקה ונאמן להעיד.

והנה, אם נאמר שבאמת גם להעיד עדות שתוצאותיה הם נגד איתחזק, אף שהעדות עצמה אינה נגד איתחזק באופן ישיר, לא יכול ע"א, הרי שיהיה קשה מנדה, שהנידון בה דומה לנידון אצלנו, שכדי שהאשה תיטהר יש צורך שהטבילה תהיה לאחר שעברו ז"נ וא"כ כשמעידה שעברו ז"נ וטבלה אף שעל עצם הספק אם עברו ז"נ לא איתחזק איסורא שלא עברו, אבל ע"י שנאמינה נכשיר את הטבילה שנאמר שטבלה לאחר ז"נ ושזו טבילה מטהרת וא"כ תוצאת העדות היא נגד איתחזק איסורא שעד עתה הרי היא בחזקת טומאה ומדוע נאמנת?

2. לשון רש"י התמוהה

כשהגמרא אומרת שע"א נאמן באיסורים היכא דלא איתחזק איסורא, מבאר רש"י בד"ה "דלא איתחזק": "בהך חתיכה דאיסורא גופא" ויל"ע מה רש"י הוסיף, הרי ברור שהספק הוא בחתיכה, האם החתיכה היא חלב או שומן.

3. מהו איתחזק

לשון הגמרא "איתחזק" איננו לשון רגיל כ"כ, בד"כ הלשון היא "חזקה", מדוע הגמרא לא נוקטת בלשון "חזקה" אלא "איתחזק"?

ד. קשיים בדחייה "הוי דבר שבערווה ואדשב"ע פחות משניים"

1. קושי ביחס בין שלב זה בגמרא לבין השלבים הקודמים

כבר ראינו שלפי הגירסה "כל עריות" לעיל, כבר מלכתחילה ידענו שאדשב"ע פחות משניים ולכן שאלה הגמרא בתחילה, ותירצה, א"כ לא מובן מדוע כעת מקשה שוב הגמרא "והוי דבר שבערווה" והרי זאת כבר ידענו מתחילה ואעפ"כ חשבנו שלהתיר נאמן, כדברי תוספות, א"כ מה השתנה כעת ששוב הגמרא שואלת מצד אדשב"ע? למעשה השאלה קשה אף אם נגרוס לעיל "עדויות" כפי שביארנו לעיל.

ואם נאמר שהגמרא מתכוונת לומר שהדין של אדשב"ע פחות משניים הוא אף להתיר, עדיין קשה היכן זה כתוב בגמרא?

כמו"כ קשה למה הגמרא משנה את לשונה, דלעיל אמרה "מידי דהוי אכל עריות"?

2. דברי רש"י צ"ב

רש"י אומר "אין דשב"ע": "ראוי להתירו... מהי הלשון הזו? אם יש הלכה שלומדים "דבר" דבר" מממון כמו שרש"י עצמו מביא, אז ע"א פשוט לא מועיל ומה זה לשון "ראוי"?

עוד יש להעיר על רש"י, וודאי שרש"י לא מתכוון לומר שלאיסור לא נאמר הכלל הזה, שהרי המקור לכלל של 'אין דשב"ע פחות משניים' הוא סוטה, ושם מדובר לאיסור ואף שנכון שהגמרא כאן עוסקת בלהתיר, מ"מ מה רש"י בא להדגיש?

עייין בתוספות ביבמות ד"ה "מידי" בדף פח ע"א שיש בהם צד שבעיני שניים בדשב"ע רק לאסור ולא להתיר ותוספות שם מבאר כי גזה"כ הייתה בעניין לאסור, ויתכן שלכן רש"י בא להדגיש שגם בלהתיר קיים דין זה.

ה. קושי בהתייחסות הגמרא דווקא לר"מ דחייש למיעוטא

הקשה רע"א לשיטת הרי"ף והרמב"ן ר"פ 'האשה בתרא' שאף לרבנן דלא חיישי למיעוטא, מ"מ היכא דאיכא חזקה שמסייעת למיעוט, אמרינן סמוך מיעוטא לחזקה להחמיר והוי פלגא ופלגא, א"כ הכא יש חזקת אשת-איש וא"כ קשה גם לרבנן כי סמוך מיעוטא לחזקת א"א להחמיר ולמה התקשתה הגמרא רק לשיטת ר"מ?

והנה באמת הריטב"א כאן הקשה כרע"א וכתב שאה"נ הייתה הגמרא יכולה להקשות גם לרבנן ומה שתירצה טוב אף לרבנן, אולם עדיין ק"ק למה בכ"ז הגמרא אומרת ר"מ ולא רבנן.

כעת לאחר שהצגנו את הקשיים המרכזיים בסוגיה נתחיל לבררה ולנסות ליישב את ענייניה המרובים.

ו. המקור לנאמנות עד אחד באיסורים

שיטת רש"י - מסברא

רש"י ד"ה "ומשני" אומר "שהרי האמינה תורה כל אחד ואחד מישראל על הפרשת תרומה ועל השחיטה ועל ניקור הגיד והחלב".

ויל"ע, דרש"י לא ביאר לנו היכן ראינו זאת בתורה שאכן היא האמינה?

והנה רש"י ביבמות בדף פח ע"א בד"ה "ואמר" כותב: "והא ודאי פשיטא לן דסמכינן עליה כל זמן שלא נחשד, דאי לאו הכי אין לך אדם אוכל משל חברו ואין לך אדם סומך על בני ביתו".

לעומ"ז, רש"י בחולין דף י ע"ב בד"ה "עד אחד" כותב: "דכל יחיד ויחיד האמינתו תורה 'וזבחת מבקרך ומצאנך ושחט את בן הבקר' ואכלי כהנים על ידו ולא הזקיקו להעמיד עדים בדבר...".

ויל"ע בשיטת רש"י בתרתי:

1. מה פשר הסתירה בין שני המקורות ברש"י, שבעוד שביבמות לא הביא פסוק ולשיטתו שם נאמנות ע"א באיסורים לא נלמדת מפסוק, הרי שבחולין הביא פסוק?
2. רש"י ביבמות הנ"ל כתב: "דסמכינן עליה כל זמן שלא נחשד", ותמוה מדוע רש"י ראה לנכון לומר זאת, הרי ידוע הוא שחשוד פסול לעדות, וכי בכל מקום שרש"י כותב שעד מעיד הוא מוסיף את הצורך שלא יהיה חשוד?

אין סתירה ברש"י

אלא, רש"י בחולין הביא ראיה ממנהג העולם, שאם לא סמכה התורה על ע"א, אין אדם יכול לאכול אצל חברו, שהרי כשאוכל אדם אצל חברו המגיש לו לחם ובשר ע"כ הוא סומך על המארח בענייני טבל ושחיטה.

ומה שרש"י בחולין מביא פסוק, באמת נראה פשוט שאין כאן סתירה מהותית ברש"י, דלמעשה אין הבדל עקרוני בין שני המקומות ברש"י, גם רש"י בחולין מביא אותו סוג ראיה כדבריו ביבמות, שמזה שראינו שניתן לסמוך על אחרים מוכח שע"א נאמן

באיסורים ולא שהפסוק מורה ישירות שע"א נאמן באיסורים, שהרי לא כתוב בפסוק שהכהן באמת ל"צ להשגיח, אלא אנו מניחים כך שהרי לא מצינו שצריך.

אמנם יש לעיין מדוע רש"י ביבמות מביא ראיה מהמנהג ואילו רש"י בחולין מביא ראיה מהמנהג שמופיע בפסוק, אולם זו כבר שאלה פחות קשה ונראה שקשור הדבר לכך שדווקא בגמרא ביבמות שכותבת מפורשות שזו "סברא" נזהר רש"י לא להביא כלל פסוק.

מהיכן רש"י יודע שאין צורך ללמוד ממקור?

שם ביבמות בדף פח ע"א, הגמרא אומרת שנאמנות ע"א באיסורים "סברא היא" וזה לכאורה המקור של רש"י שם שלא מביא פסוק לכך שע"א נאמן ורק אומר הכרח שאין לך אדם וכו'.

האם תוספות חולקים על רש"י

והנה תוספות כאן מביאים מקור מנדה, בפשטות למדו שהפסוק הוא המקור לנאמנות ואין זו נאמנות שמסברא וא"כ נמצא שישנה מחלוקת מהותית בין רש"י לתוספות אם הנאמנות מסברא או ממקור שמזה תצמח מחלוקת בגדר הנאמנות, כפי שנתייחס לקמן, אולם א"כ לכאורה יש להקשות על תוספות מהגמרא שהבאנו ביבמות דף פח שאומרת שזו סברא!

לכן נראה לומר בדעת תוספות שגם אחרי גזה"כ עדיין זו סברא, הפסוק רק מורה לנו שניתן ללכת אחר הסברא הזו, אך ביסודה זו סברא.

סעד לכך שאין בפירוש תוספות מחלוקת עם פירוש רש"י נראה מכך שתוספות הביאו בתחילת דבריהם את פירוש רש"י ולאחר מכן שאלו "וא"ת מנלן דעד אחד נאמן באיסורין", נראה שלא באו לחלוק על רש"י, והנה באומרנו שתוספות עצמם מבינים שאינם חולקים על רש"י, ניתן להבין זאת בשתי צורות:

1. שהם מבינים שרש"י עצמו עדיין נזקק למקור, שהרי רש"י הביא רק ממנהג העולם אולם עדיין יש לשאול מה המקור בתורה לכך שנכון נוהג העולם ואת זה תוספות באו להשלים ולפי"ז אף לרש"י המקור הוא מפסוק.

2. להיפך, תוספות מבינים שאי"צ מקור ללמד זאת אלא זו סברא אולם הפסוק נדרש כדי להראות שהתורה "מחזיקה" מסברא זו.

נראה שהאפשרות השנייה היא הנכונה, גם מכוח הגמרא ביבמות דף פח כ"ל וגם בגלל שלא נראה שתוספות הבינו כאילו רש"י "חסר" את המקור וזקוק למקור, שהרי רש"י בא לפרש מנלן ולא נראה שנזקק לפסוק שלא הביאו כלל. מה ההבדל בין היכן שהפסוק מלמד על הנאמנות לבין היכן שמורה ללכת אחר הסברא? נבאר זאת תוך הרחבה בעניין גדר הנאמנות.

ז. גדר נאמנות עד אחד באיסורים

עדות או נאמנות

אם אין מקור לנאמנות אלא היא מסברא שמסתמא העד אומר אמת ואין לחשוב שמשקר, הרי שישנו הבדל מהותי בין עדות באיסורים לעדות בממונות, דרך משל. בעדות ממון שנאמנותה לא מסברא, באמת אנו מסתפקים על העדים מלכתחילה שמא אינם אומרים אמת ומצד הסברא לא היינו מאמינים להם, כמו שהרמב"ם כותב בהלכות יסוה"ת שזו גזה"כ לסמוך על שני עדים והרי זה כמו שאנו סומכים על נביא. א"כ כשהתורה חידשה נאמנות לשני עדים בממונות, הרי שלגביהם צריך הלכות נאמנות של עדות, משא"כ בע"א באיסורים שאין לנו לחשוב שמשקר. לכן מצאנו חילוקי דינים בין עדות נפשות וממונות שם בעינן שניים, לבין דיני איסורים שם די בעד אחד, כמו"כ, בדיני איסורים גם אין צורך שהעד יהיה כשר ואין צורך שימסור את עדותו בפני בי"ד ואף אי"צ בהגדה כלל כפי שראינו בשיעור יא, שלא כעדות בממון ונפשות שהלכות עדות דורשות בירור בפני בי"ד.

יתירה מזו, אם אין הלכה שחידשה את כוח העדות והנאמנות, מסתבר שאין זו 'עדות' כלל, אין זו צורת בירור הבאה לפשוט ספק, אלא זו קריאת המציאות באופן כזה שלא מעוררת ספק בנו כדי ללכת ולברר אותה. מציאות מסופקת שכוללת בתוכה ע"א שאומר מהי, איננה מציאות מסופקת כלל, זוהי הנהגה בדיני איסו"ה של המציאות ובזה מובן של"צ שיעיד בפני בי"ד, שהרי רק נאמנויות ובירורים צריכים להיעשות בפני בי"ד.

חזוק גדול להבנה זו נמצא ברמב"ם בהלכות עדות פ"ה ה"ב שכתב: "בשני מקומות האמינה תורה עד אחד: בסוטה ... ובעגלה ערופה" וקשה, מדוע לא מנה הרמב"ם את ע"א באיסורים? אולם להנ"ל מובן, נראה שלמד הרמב"ם שאין זה מהלכות עדות כלל אלא רק הנהגת אסו"ה לכן לא מנה אותו באותה הלכה מהלכות עדות.

נצטרך לומר שאף שלשון הגמרא היא "עד" ו"נאמן" אין זו אלא לשון מושאלת.

ביאור רש"י תמוה לאור זאת

לפי"ז נבין את רש"י ביבמות הנ"ל שהוסיף: "דסמכינן עליה כל זמן שלא נחשד", ותמהנו מדוע רש"י ראה לנכון לומר זאת, הרי ידוע שחשוד פסול לעדות?

אולם להנ"ל שיסוד הנאמנות של ע"א אינו מצד הלכות עדות שם התורה חידשה נתינת נאמנות לשני עדים, ובשל כך ישנן הלכות על אישיות העדים, מספרם וכו', ואז עניין היותם חשודים הוא חלק מהלכות העדים ולא מהלכות העדות ואי"צ לציין זאת כשמדברים על העדות, אולם כאן שאין הלכות "עדים" כי אין "עדות" והכל הוא רק במסגרת נתוני המציאות העומדת לפנינו, בא רש"י להדגיש שקריאת המציאות ככזו שאינה מעוררת ספק, מתאפשרת כל עוד איננה מתפרשת ע"י חשוד.

נראה שזו כוונת רש"י שכתב בריש הסוגיה "קושיה היא", ותמהנו וכי יעלה על הדעת שזה תירוץ? אלא, רש"י בא לומר שרק בקושיה כשאמרה הגמרא "מידי דהוי אכל עדויות" חשבה הגמרא שע"א באיסורים הרי זה מגדר 'עדות', כך ששייכה אותו ל"כל עדויות" אולם בתירוץ מבינה הגמרא שזו רק נאמנות כנ"ל ולא עדות. היינו, לא רק "ליבעי תרי" זו הקושיה ואילו "מידי דהוי אכל עדויות" המורה שעדות באיסורים הרי היא ככל עדות זו קביעה שקיימת אף להלכה שדי באחד, אלא שגם "מידי דהוי עדויות" זו רק הנחת השאלה, אך באמת אין 'עדות' לפנינו ודו"ק.

ח. חילוק תוספות בין להתיר לבין לאסור

ראינו שתוספות ביארו את תשובת התרצן "ע"א נאמן באיסורים" בכך שכוונתו שנאמן להתיר ולא לאסור. ראשית, יל"ע מה הסברא לחלק ביניהם.

הבנה א - אמרו הלכה ב'ע"א נאמן באיסורים'

ננסה בתחילה להבין בתוספות שלמדו שההלכה של נאמנות ע"א באיסורים, היא רק להתיר ולא לאסור.

הרא"ש לפרק 'הניזקין' בסימן ח כותב ש"כל דבר שהוא ספק... עד אחד נאמן לומר שהוא מותר... וכ"ש אם הוא אומר חלב הוא שנאמן...", לדעתו אם ע"א נאמן להתיר כ"ש שנאמן

לאסור, אולם בתוספות בקידושין דף סה ע"ב ד"ה "נטמאו", והובאו בשו"ע יו"ד סימן קכז ס"ג, כתבו שמה שע"א נאמן באיסורים היינו דווקא להתיר אבל לאסור את הדבר אינו נאמן, וה'מקנה' בקידושין אומר שתוספות כאן בגיטין הוא כתוספות שם בקידושין.

מה הסברא בתוספות שם?

הש"ך שם בס"ק כג לומד, שבאמת אין סברא מסוימת שבגללה ע"א אינו נאמן לאסור, אלא כשע"א בא לאסור דבר המסופק לנו, באמת לא עומדת שאלה אם לקבל את דבריו, שהרי ממילא הדבר אסור מדין 'ספיקא דאורייתא לחומרא', ורק במקרה ש'איתחזק היתרא' בדבר, אז הייתה יכולה להיות עדות העד רלוונטית לאסור, אולם אז הרי ע"א לא נאמן כי זה נגד 'איתחזק', נמצא שלעולם כל מה שאנו צריכים ויכולים לסמוך על עדותו זה רק במקרה שמעיד להיתרא על דבר שלא איתחזק, לפי"ז אין סברא מסוימת שבגללה ע"א אינו נאמן לאסור.

והנה לפי הבנתו בתוספות אין דבר זה נוגע לתוספות שלנו ואין בזה תירוץ לשאלתם כאן.

אולם היה אפשר ללמוד אחרת בתוספות שם ולומר שיש סברא מסוימת שבגללה ע"א אינו נאמן לאסור, מדוע?

יתכן מטעם מה שכותב הרא"ש במועד קטן פרק ג סימן לב: "...והא דעד אחד נאמן באיסורין הני מילי לסמוך עליו להתיר דגמרינן מן 'וספרה לה - לעצמה' אבל להחמיר לא מחמרינן ע"פ עד אחד" (שלא כדבריו ב'הניזקין' לעיל).

אולם אף אם בפסוק כתובה הנאמנות באופן של להתיר, אולם מדוע שאותו כח נאמנות שיש לו להתיר לא יוכל לשמש גם לאסור? הרי ללא חילוק מהותי ביניהם תהיה גם הנאמנות לאסור ממילא כלולה בפסוק.

נראה לבאר את הסברא עפ"י מה שביררנו לעיל, ש"ע"א נאמן באיסורים" אינו ממש בגדר נאמנות אלא בגדר הנהגה על האסור"ה, שאין מקום לנו להסתפק על המציאות אם אסורה היא, אחרי דבריו.

וא"כ, אמנם אם היה ע"א באיסורים הלכה מצד נאמנות היה קשה לחלק ולומר שנאמן רק להתיר ולא לאיסור, אולם כיוון שעניינו מצד הנהגה י"ל שעניין הנהגה הוא לא

להסתפק אחרי דבריו להיתר, דאם בא לומר איסור הרי זה כן להסתפק ולחדש בעינינו מציאות ספק. ועיין.

וכיצד זו תשובה לשאלת הגמרא 'ליבעי תרי'?

יתכן שזה הפשט בתוספות, שהתרצן בא לומר שאין בעצם חילוק בין ערוה לבין איסורים אלא יש רק חילוק אם העדות היא להתיר או לאסור.

אולם אף אם נבין זאת בסברא אולם במהלך הגמרא זה דוחק, דראשית לכל היה לתרצן לומר שאין חילוק בין ערוה לשאר איסורים.

הבנה ב - אמרו הלכה בנאמנות על דשב"ע

נראה בתוספות אחרת, שאלנו שהמקשן כבר ידע את הכלל ש'אין דשב"ע פחות משניים' ומכוחו שאל, וא"כ מה תירצה הגמרא באומרה שע"א רק נאמן להתיר, מה עם טענת המקשן ש'אין דבר שבערוה פחות משניים'?

מזה נראה שתוספות לא אומרים כלל בהלכות 'ע"א נאמן באיסורים', אלא בהלכות 'אין דשב"ע פחות משניים', ואומרים שהדין של 'אדשב"ע פחות משניים' הוא רק לאסור ולא להתיר, דאילו להתיר בדשב"ע מספיק ע"א, תוספות באים לחלק בתוך פרשת 'אין דבר שבערוה פחות משניים' בין להתיר לבין לאסור.

לפי"ז נראה שמבואר כאן דלא כתוספות בקידושין, כי לפי"ז כל המקום לחלק בין להתיר לבין לאסור הוא רק בנוגע לדין של דשב"ע ולא לדין עדות באיסורים.

אלא שכעת עלינו לברר

1. מה הסברא בזה? למה שיהיה חילוק בין להתיר לבין לאסור?

עצם הסברא שבדשב"ע יש מקום לחלק בין עדות לאסור לבין עדות להתיר נמצאת גם בתוספות ביבמות בדף פח בד"ה "מיד" שאומרים שם: "... הוה אמינא דהאי דאין דבר שבערוה פחות משניים הני מילי לאוסרה על בעלה דאין אחד נאמן לאסור דלענין איסור כתיב כי מצא בה ערוות דבר אבל להתירה חד נמי נאמן", אולם אנו רואים שתוספות

שם תולים זאת בגזה"כ ממנה למדנו ש'אדשב"ע פחות משניים' שהיא בסוטה שזה לאסור, אבל מתוספות כאן משמע שזו סברא של "לאו כל כמיניה" וצ"ב מהי.

אא"כ נאמר שגם תוספות כאן סובר כתוספות שם שהפסוק רק נאמר באיסור ולא להיתר, אלא שתוספות כאן מוסיף סברא לחלק ביניהם ואף שעדיין יש להבין את הסברא מ"מ עיקר החילוק נשען על הפסוק.

2. אולם בכלל עצם לשון תוספות "דחד לאו כל כמיניה" תמוהה, דמה שייך כאן עניין של "לאו כל כמיניה", כאילו אין בכוחו, וכי ההלכה של אדשב"ע פחות משניים זו סברא של כוחות? הרי לומדים 'דבר' 'דבר' מממון וא"כ היה עליהם לומר שאותה הלכה שלומדים מממון נאמרה לאסור, כמו שאמרו ביבמות, זה לא עניין של סברות אלא של מקור, או שיש מקור או שאין.

3. עוד יל"ע כיצד תירוץ הגמרא: "ע"א נאמן באיסורים" שמובנו לפי תוספות הוא שדין אדשב"ע הוא רק לאסור ולא להתיר, נכנס בלשון הגמרא?
לשם כך נמשיך לבאר את יסוד נאמנות ע"א באיסורים, ואז נוכל לשוב ולתרץ את ששאלנו.

ט. מדוע קיים הבדל בין הנושאים השונים עליהם מעיד

כעת אנו מבינים כפשטות ההבנה, שהחלוקה בין דיני נפשות וממונות שיש צורך בהם בשני עדים, לבין דיני איסורים היא קטגורית, מהו הנושא עליו מעידים, ואנו שואלים מדוע שיהיה קיים הבדל בין דרישות הבירור בנושאים השונים?

ניתן להבין כי הנושא עליו בא להעיד, "איסורים", הינו נושא קל יותר ולכן התורה הקילה ברמת בירורו, אולם צ"ע האם באמת קל הוא יותר, וכי קל הוא יותר מממונות? הרי לא פושטים איסורא מממונא.

צריך לומר שאין ההבדל מצד חומרת הנושא, אלא מצד רמת מהימנות העדים לגבי אותו נושא. הדנה הראב"ד בהשגות על הרי"ף בפסחים דף ד ע"ב אומר: "הכל חברים אצל מצוות כיון שהם עוסקים בהם" וברבנו דוד שם כתב "דבאיסורין לא בעי עדות ואיש

ואשה שוין הן הוואיל והיא מצווה על הדבר כאיש" משמע שכיוון שמצווה בדבר נאמן, וכך נראה גם בלשון הרמב"ם בהלכות עדות פרק יא הלכה ח: "וכן כל כיו"ב משאר האיסורים, לפי שאימת האיסורים על הרשעים ואין אימת הממון עליהם", (ועיין בספרנו 'שערי עיון' על מסכת פסחים עמוד קפט שמתוספות שם נראה שחולקים ואכמ"ל) וא"כ זה החילוק בגללו אנו יכולים לסמוך בענייני איסורים ומצוות על ע"א שמסתמא אומר אמת ול"צ לחשוש שאומר שקר.

לפי"ז נתבונן על עדות בדבר שבערוה.

ל- מה דבשב"ע יותר דומה?

בעצם לפי"ז, עקרונית שייכת נאמנות של איסורים אף בעריות, שהרי גם עריות הם סוג של איסורים, ושייכת לגביהם הסברא שבראב"ד ורבנו דוד, אולם גזיה"כ של 'אדשב"ע פחות משניים' היא שאע"פ שעריות הינם איסורים, מ"מ לא די לגבם בנאמנות של ע"א וצריך יותר נאמנות, אך עדיין אי"ז אותו הצורך כמו בממונות ונפשות, שם אין סברא לומר שע"א אומר אמת, אולם בעריות קיימת אותה הסברא שראינו באיסורים, אלא שגזיה"כ שצריך יותר נאמנות.

י. ביאור תירוץ הגמרא לפי"ז

לפי"ז ניתן לבאר את הגמרא ממה ששאלנו.

שאלנו: הרי עיקר התירוץ שע"א נאמן באיסורים הוא שאין דין של 'אדשב"ע פחות משניים' כאשר זה להתיר, היכן זה מבואר בלשון הגמרא? כמו"כ שאלנו מדוע תוספות לא הקשו יותר, דהגמרא לכאורה עונה שלא ממין העניין, שהרי שאלה מצד דין עדות בדבר שבערוה וענתה מצד דין אחר של עדות באיסורים.

נראה שהמקשן ששאל: "ליבעי תרי מידי דהוי אכל עריות שבתורה", למד שאין נאמנות של עד אחד בכלל בדשב"ע ושעדות בעריות שייכת קטגורית לעדות בנפשות וממון, ועל זה השיב התרצן שאי"ז דומה כלל לנפשות כי עריות הם ג"כ איסורים ובעיקרון שייכת הנאמנות של ע"א לגביהם, אולם יש פעמים שבגלל חומר הערוה צריך שניים כגון לאסור, אבל להתיר די בע"א כמו בשאר איסורים, כפי שמיד נברר מדוע.

לפי"ז מובנים דברי תוספות שלא הקשו על התרצן שלא השיב ממין העניין, דהבינו בתרצן

כמו שכתבנו אלא רק הוקשה להם דהיה לתרצן לבאר בדיוק מתי לא הסתפקנו בעריות באחד, למרות שהם איסורים ומתי לא, ותירצו דכאשר בא להתיר דבר שבערווה לא הצרכנו שניים. אלא שנותר לנו לברר כיצד החילוק בין לאסור ובין להתיר נכנס בלשון התרצן ומה הסברא בזה.

מה החילוק בדשב"ע בין לאסור לבין להתיר

נראה שכאשר העד בא להתיר, נאמנותו היא לומר שאין כאן דשב"ע, הוא מעיד שאין איסור של דשב"ע ולא בא להכריע בדבר שבערווה, כמו כאשר בא לאסור שאז בא לומר שזה דשב"ע.

דוגמא לדבר: שליח שקידש אשה ולנו נראה שאלו קידושין שהרי עדים שמעו שאמר לה הרי את מקודשת לי, אולם השליח אומר שטעה והתכוון לקדשה למשלחו, נאמן השליח לומר שאינן קידושין ואומר תשובת מיימוני בהלכות אישות ס"ג שהוא נאמן כי מעיד שאין היא אשת-איש מעולם, וכמו"כ אצלנו אף שהייתה א"א ומעיד שהתגרשה מ"מ מעיד שהיום אינה ערווה.

ה'שב-שמעתתא' בש"ו פ"ג מביא את תשובת מיימוני הנ"ל ושואל הש"ש, הרי המקור לכך שצריך שני עדים זה עדות ממון, ושם לא מהני ע"א גם אם לא בא להוציא מחזקה, כמו בדין סימנין וסימנין וע"א יניח, ומדוע בדבר שבערווה שנלמד מממון צריך שניים רק כשמוציא מחזקה?

להנ"ל ל"ק, דהעניין איננו שלא בא להוציא מחזקה, אלא שלא מעיד כלל על דשב"ע, לעומ"ז בממון אף אם אין חזקה מ"מ מעיד הוא על ממון וכך אכן מבאר בו הש"ש בסו"ד.

בלשון התרצן ניתן לבאר זאת בשתי דרכים

דרך א

כיון שמוציאה מכלל ערווה, הרי זה ממילא נשאר כגדר שאר איסורים והרי קי"ל ע"א נאמן באיסורים'.

אולם אז קשה, דאם כוונת תוספות היא שכאשר זה להתיר זה לא נכלל בפרשת 'אין דשב"ע פחות משניים' אלא בפרשת ע"א נאמן באיסורים', אז אמנם לשון הגמרא 'עד אחד נאמן באיסורין' תובן, שהרי אם זה להתיר זה לא נכנס בכלל אדשב"ע אלא נשאר

בגדר ע"א נאמן באיסורים, אולם קשה, דעיקר התירוץ חסר מן הספר, כי לפי"ז דברי התרצן: "ע"א נאמן באיסורים" הם רק **התוצאה** ואנו לבד צריכים להבין שלהתיר זה לא בגדר דשב"ע וזה דוחק.

דרך ב

לכן ניתן לומר שזה מקופל במילה "איסורים", היינו ע"א נאמן באיסורים פירוש - אם בא לדבר על איסורים הרי **שוודאי בא לומר שזה מותר**, ואומרת הגמרא שכשבא להתיר אומר למעשה שאין כאן דשב"ע ונאמן, נמצא שהמשפט "ע"א נאמן באיסורים" אינו תוצאה של הלמדנות אלא גוף התירוץ.